

EU4Energy: Preporuke za suzbijanje energetskeg siromaštva u Bosni i Hercegovini

Da li su domaćinstva u Bosni i Hercegovini izložena energetskeg siromaštva?

Imaju li dovoljno sredstava da pokriju troškove rasvjete, grijanja, hlađenja i kuvanja?

Preporuka Evropske komisije o energetskeg siromaštva (SWD (2020) 960 final) iz oktobra 2020. navodi da je „energetskeg siromaštva situacija u kojoj domaćinstva nisu u mogućnosti da pristupe osnovnim energetskeg uslugama, gde su potrebna adekvatna toplota, hlađenje, rasvjeta i energija za električne uređaje, osnovne usluge koje podupiru pristojan životni standard i zdravlje.“ Ove usluge se smatraju neophodnim jer su prijeko potrebne za socijalno uključivanje. Nedostatak odgovarajućeg snabdijevanja energijom može proizaći ili iz odsustva pristupa električnim mrežama i izvorima goriva (nedostupnost) ili iz problema pristupačnosti (nedostatka sredstava). Razvijene zemlje se također suočavaju s problemima pristupačnosti dok se zemlje u razvoju suočavaju s izazovima i pristupačnosti i nedostupnosti.

Energetska kriza izazvana ratom u Ukrajini stvara probleme građanima EU, sa 9,3% stanovništva koje nije u stanju da održava svoje domove adekvatno toplim 2022. godine, što je skok od 2,4% (sa 6,9%) u usporedbi s prethodnom 2021. godinom, prema Eurostatu (Izvor: Euractiv. com).

Kakva je trenutna situacija u Bosni i Hercegovini?

U Bosni i Hercegovini, domaćinstva sa niskim prihodima bore se sa teretom troškova energije. Štaviše, nerazvijena infrastruktura u određenim regijama ograničava izbor goriva, a u udaljenim područjima nedostatak električne mreže dodatno otežava problem dostupnosti energije. U nedavnoj dvogodišnjoj studiji koju su proveli Švicarski Caritas i Centar za okoliš i energiju Tuzla analizirani su podaci iz 10.044 domaćinstva u šest gradova/mjesta Tuzlanskog kantona kako bi se utvrdio stepen energetskeg siromaštva i predložile mjere za njegovo ublažavanje. Studija je otkrila da oko 43% domaćinstava troši više od 15% svojih prihoda na troškove energije, pri čemu otprilike 26% izdvaja više od 20%, a 10% troši više od 30%

na račune za energiju. Glavni razlozi visoke potrošnje energije pripisuju se životu u starim i loše izolovanim zgradama, korištenju neefikasnih sistema grijanja i nedostatku svijesti o energetski efikasnim praksama. Visoki troškovi energije utječu na skoro 80% domaćinstava koja žive u porodičnim kućama sa jednom jedinicom, zbog čega je od ključne važnosti da se fokusiramo na pomoć najugroženijima. Studija je istakla da siromašnija domaćinstva imaju tendenciju da koriste drva i ugalj za grijanje, što negativno utječe na životnu sredinu i klimatske promjene.

Imajući u vidu povećanje cijena hrane i drugih nameta za građane Bosne i Hercegovine, svako povećanje cijena energenata direktno će utjecati na njihovu sposobnost da osiguraju potreban nivo komfora prilikom grijanja prostora, direktno utječući na njihovo energetsko siromaštvo.

Uzimajući u obzir podatke o poskupljenju pojedinih energenata i broju korisnika pojedinačnih energenata, u nastavku je tabelarno prikazana procjena energetski siromašnih domaćinstava u Bosni i Hercegovini. Za procjenu su uzeti podaci o broju nezaposlenih svedeni na broj ekvivalentnih domaćinstava (119004,60) i broju zaposlenih sa nižim primanjima od potrošačke korpe (rang 2800 KM za dvočlana domaćinstva), svedeni na broj ekvivalentnih domaćinstava (137949,67). Za klasifikaciju prema energentima uzeta je u obzir geografska zastupljenost izvora energije i povećanje cijene izvora energije.

Gorivo za grijanje	Broj domaćinstava po vrsti goriva	Procjenjen broj energetski siromašnih domaćinstava po vrsti goriva
Prirodni gas	26318.09	51390.86
Električna energija	267222.7	0
Drvo za loženje i peleti	747981.9	141324.9
Loživo ulje	1589.871	7708.62
Toplota iz industrijske kogeneracije uključujući TE na ugalj	63577.97	0
Ugalj	37855.51	51390.86
LPG	4256.938	5139.08
UKUPNO	1148803	256954.27

Ako se uzmu u obzir prihodi i potrošačka korpa, samo 63.788 domaćinstava ima dovoljan godišnji prihod da zadovolji svoje potrošačke potrebe. Na osnovu navedenog, može se zaključiti da je energetsko siromaštvo u Bosni i Hercegovini na visokom nivou, te da postoji rizik da više od 800.000 domaćinstava u narednom periodu postane energetski siromašno. Ako se uzme u obzir mogućnost povećanja cijene električne energije, u tom slučaju preko 1,1 milion domaćinstava ima značajan rizik od energetskog siromaštva. Kako cijene energije nastavljaju rasti, očekuje se da će se broj energetski siromašnih domaćinstava u Bosni i Hercegovini povećati, što će zahtijevati hitnu pažnju i sveobuhvatne mjere vlade za ublažavanje energetskog siromaštva u svim regijama.

Nedostatak pristupa adekvatnim energetskim uslugama može utjecati na domaćinstva na različitim nivoima prihoda, naglašavajući važnost rješavanja energetskog siromaštva izvan samo mjera vezanih za prihod, tako da je ključno razumjeti i pozabaviti se i aspektima kvaliteta i pristupačnosti energetskog siromaštva. Osiguranje aspekta kvaliteta uključuje obezbjeđivanje dovoljnih nivoa grijanja, hlađenja i osvjetljenja, dok se aspekt pristupačnosti fokusira na to da energetske usluge budu dostupne po razumnim cijenama. Jednostavno subvencioniranje troškova bez poboljšanja kvaliteta energetskih usluga, kao što je

obezbjeđivanje umjerenog grijanja uz održavanje niskih cijena goriva, neće efikasno ublažiti energetska siromaštvo.

Indikatori koji se koriste za mjerenje energetske siromaštva trebali bi uzeti u obzir ove dvije dimenzije. Dva standardna pristupa koja se obično koriste su rashodovni i konsenzualni pristup. Pristup potrošnje uključuje procjenu troškova energije u odnosu na prihode domaćinstva, koristeći njihov omjer za određivanje nivoa energetske siromaštva. I energija i prihodi domaćinstva mogu se definisati na različite načine, omogućavajući fleksibilnost u mjerenju. Uzimajući u obzir i troškovno opterećenje za domaćinstva i adekvatnost energetske usluga, kreatori politike mogu razviti efikasnije strategije za borbu protiv energetske siromaštva.

Šta kreatori politike mogu učiniti da ublaže rizike izloženosti energetske siromaštva?

U svojim Preporukama, Evropska komisija navodi da rješavanje problema energetske siromaštva nudi višestruke prednosti, uključujući nižu potrošnju na zdravlje, smanjenje zagađenja zraka (zamjenom izvora grijanja koji nisu primjereni svrsi), bolji komfor i blagostanje, te poboljšani kućni budžeti. Uzete zajedno, ove pogodnosti će direktno podstaći ekonomski rast i prosperitet.

Nacionalne dugoročne strategije obnove i drugi instrumenti koji imaju za cilj postizanje ciljeva do 2030. i 2050. godine moraju biti usmjereni ka zaštiti domaćinstava i osnaživanju ugroženih potrošača pomažući građanima da troše manje na račune za energiju i osiguravajući im zdravije uslove života, kao i smanjenje energetske siromaštva. S tim u vezi, Evropska komisija stoga preporučuje svojim državama članicama da učine sljedeće:

- Razviti sistematski pristup liberalizaciji tržišta energije, dijeleći koristi sa svim segmentima društva, posebno onima kojima je to najpotrebnije.
- Posebno uzeti u obzir radni dokument odgovarajućeg osoblja koji pruža smjernice o indikatorima energetske siromaštva, kao i definisanju onoga što čini značajan broj energetske siromašnih domaćinstava. Važno je da se države članice trebaju osloniti na smjernice Komisije u provedbi i ažuriranju svojih trenutnih nacionalnih energetske i klimatske planova u skladu s člankom 14. Uredbe (EU) 2018/1999 o upravljanju energetske unijom i klimatskim mjerama.
- Koristite indikatore navedene u Aneksu (Uputstva koje je izdala Evropska komisija) u svojim procjenama energetske siromaštva.
- U skladu sa uvodnom izjavom 60 preinačene Direktive o električnoj energiji, proizvesti integrisana politička rješenja kao dio energetske i socijalne politike. To bi trebalo da uključuje mjere socijalne politike i poboljšanja energetske efikasnosti koja se međusobno pojačavaju, posebno u stanovanju.
- Procijeniti distributivne efekte energetske tranzicije, posebno mjere energetske efikasnosti u nacionalnom kontekstu, kao i definisati i implementirati politike koje se bave pitanjima vezanim za to. Odgovarajuću pažnju treba posvetiti preprekama koje ometaju ulaganja u energetske efikasne stanovanja i tipovima stanova kojima je najpotrebnija obnova, a sve u skladu sa nacionalnim dugoročnim strategijama obnove.
- Razviti sve neophodne politike za borbu protiv energetske siromaštva zasnovane na smislenim i odgovornim procesima kroz učešće javnosti i široko angažovanje zainteresovanih strana.
- Razviti mjere za rješavanje problema energetske siromaštva koje se zasnivaju na bliskoj saradnji između svih nivoa uprave, omogućavajući blisku saradnju između regionalnih i lokalnih vlasti s jedne strane, i organizacija civilnog društva i subjekata privatnog sektora s druge strane.

- Iskoristite u potpunosti potencijal za implementaciju programa finansiranja Unije, uključujući kohezijsku politiku, rješavanje problema energetske siromaštva analizom distributivnih efekata projekata energetske tranzicije i određivanjem prioriteta mjera usmjerenih na ugrožene grupe kako bi se osigurao pristup podršci.

Energetsko siromaštvo još uvijek nije riješeno u BiH na strateškom nivou, ali prema nacrtu Nacionalnog energetskeg i klimatskog plana (NEKP), ciljevi Bosne i Hercegovine u pogledu energetskeg siromaštva uključuju osiguranje adekvatnog tretmana energetskeg siromaštva i uspostavljanje odgovarajućih politika zaštite za ugrožene građane. To zahtijeva obezbjeđivanje potrebnih sredstava za implementaciju kombinovanog seta mjera iz različitih dimenzija, uključujući fiskalnu politiku. Ključni ciljevi su i edukacija socijalno ugroženih građana i provođenje mjera energetske efikasnosti. Zaštita socijalno ugroženih potrošača postaje ključna za socijalno pravednu tranziciju prilikom uspostavljanja organizovanih tržišta, izgradnje novih pogona za proizvodnju energije, nestabilnosti tržišnih cijena i uvođenja cijena za domaće potrošače zasnovane na realnim troškovima. Shodno tome, prioritet je donošenje propisa koji će jasno definisati ovu oblast i uspostaviti mehanizme za obezbjeđivanje finansijskih sredstava za realizaciju programa.

Na osnovu ovih ciljeva, NEKP akcioni plan ističe sljedeće mjere u vezi sa energetskeg siromaštva:

- Uspostaviti bazu podataka socijalno ugroženih potrošača na osnovu definisanih kriterijuma - Ključ za razvoj programa zaštite socijalno ugroženih kategorija stanovništva je uspostavljanje baze podataka za ove kategorije, po unapred definisanim kriterijumima;
- Uspostaviti sredstva i sistem prikupljanja sredstava za realizaciju programa zaštite socijalno ugroženih potrošača - Uspješno sprovođenje programa zaštite zavisi od raspoloživosti sredstava namijenjenih za ovu namjenu. Takva sredstva se mogu dobiti iz budžeta, donacija, šema energetske efikasnosti i ETS;
- Izraditi sveobuhvatan program mjera za sprovođenje politike zaštite socijalno ugroženih potrošača.

Ove mjere pružaju dobru osnovu za uspostavljanje sveobuhvatnog sistema zaštite energetskeg siromašnih domaćinstava. Međutim, također je ključno usmjeriti se na preventivne akcije kako bi se riješili rizici energetskeg siromaštva i spriječila njegova pojava u Bosni i Hercegovini. Nadalje, da bi se razvile relevantne mjere energetskeg siromaštva, praćenje specifičnih indikatora energetskeg siromaštva je od suštinskog značaja za donošenje odluka o politici. Treba razviti relevantne indikatore, a odgovarajuće institucije treba da budu zadužene za prikupljanje podataka i mjerenje indikatora.

Dugoročne mjere usmjerene na smanjenje rizika od energetskeg siromaštva trebale bi uključivati mjere usmjerene na poboljšanje energetske efikasnosti domova, a samim tim i na smanjenje potražnje za energijom. Te mjere su, međutim, također planirane u okviru NEKP-a, ali nisu direktno povezane sa smanjenjem energetskeg siromaštva. Specifičan pristup poboljšanju energetske efikasnosti u energetskeg siromašnim domovima treba usvojiti kao prioritetnu mjeru usmjerenu na smanjenje energetskeg siromaštva. Isto je relevantno i za druge akcije koje imaju za cilj smanjenje potrošnje energije uključujući zamjenu kućanskih aparata, poboljšanje sistema grijanja i podršku obnovljivim izvorima energije za energetske siromašne domove. Implementacija ovih mjera trebala bi biti prioritet za energetske siromašne uz dodatnu finansijsku podršku i podršku za upravljanje projektima.

Najnoviji paket *acquis-a* EU (o električnoj energiji) koji se mora usvojiti u BiH i još nije usvojen, pokriva elemente energetskeg siromaštva. Projekat EU4Energy – Podrška Evropske unije energetskeg sektoru u BiH doprinosi ispunjavanju obaveze Bosne i Hercegovine prema Ugovoru o Energetskeg zajednici,

Pariskom sporazumu i drugim međunarodnim obavezama. Takođe doprinosi uspostavljanju održivog i konkurentnog energetskeg sektora u skladu sa zahtjevnim ekološkim i klimatskim zahtjevima, što će unaprijediti ukupnu ekonomiju zemlje i neizbježno povećati povjerenje u energetske sektor za sve učesnike na tržištu. Projektne aktivnosti pokrivaju sljedeće oblasti energetskeg sektora: električna energija, gas, nafta, uglj, energetska efikasnost i obnovljivi izvori energije, uključujući sigurnost snabdijevanja, ali i oblasti zaštite životne sredine, infrastrukture, statistike i konkurentnosti.

U maju 2023. EU je isplatila 63 od 70 miliona eura namijenjenih Bosni i Hercegovini od ukupno predviđenih 500 miliona eura iz [Paketa energetske podrške EU](#) za partnere sa Zapadnog Balkana. Ovih 70 miliona eura namijenjenih Bosni i Hercegovini predviđeno je za podršku ugroženim porodicama kako bi se ublažio utjecaj visokih cijena energije, kao i domaćinstvima i malim i srednjim preduzećima za poboljšanje energetske efikasnosti.